DOI 10.69085/nok20261023

ТЪРСЕНЕ НА УСЕЩАНИЯ, ФУНКЦИОНАЛНА И ДИСФУНКЦИОНАЛНА ИМПУЛСИВНОСТ: ВЗАИМОВРЪЗКИ, ВЛИЯНИЯ И РАЗЛИЧИЯ ПО ПОЛ И ВЪЗРАСТ

Майяна Митевска
majana.mitevska@uni-plovdiv.bg

Резюме: *Изследването анализира взаимовръзките между търсенето на усещания, функционалната и дисфункционалната импулсивност, както и различията по пол и възраст. Извадката включва 117 лица (30 мъже и 87 жени), изследвани с българския „Метод за оценка на психична неустойчивост и търсене на усещания“ на Величков и Радославова. Преди анализа е проверена посоката на оценяване и отрицателно формулираните айтеми са реверсирани. Вътрешната консистентност е приемлива до добра: α = 0,741 за търсене на усещания, α = 0,719 за функционална импулсивност и α = 0,800 за дисфункционална импулсивност. Търсенето на усещания корелира положително с функционалната импулсивност (r = 0,221; p = 0,017), но не и с дисфункционалната (r = 0,043; p = 0,645). Регресионният модел е статистически значим, F(2,114) = 3,105; p = 0,049, и обяснява 5,2% от вариацията, като функционалната импулсивност има независим принос (β = 0,223; p = 0,016). Не се установяват значими различия по пол. Възрастовата група е свързана със значими различия в търсенето на усещания, F(4,112) = 5,513; p < 0,001; η² = 0,165. Резултатите подкрепят разграничаването между адаптивната бързина на реагиране и дисфункционалната прибързаност; поради напречния дизайн зависимостите се интерпретират като асоциации.*

Ключови думи: *търсене на усещания; функционална импулсивност; дисфункционална импулсивност; възрастови различия; регресионен анализ.*

SENSATION SEEKING, FUNCTIONAL AND DYSFUNCTIONAL IMPULSIVITY: ASSOCIATIONS, REGRESSION MODEL, AND DIFFERENCES BY SEX AND AGE

Mayiana Mitevska
majana.mitevska@uni-plovdiv.bg

Abstract: *The study examines associations among sensation seeking, functional impulsivity, and dysfunctional impulsivity, as well as differences by sex and age. The sample included 117 participants (30 men and 87 women) assessed with the Bulgarian Method for the Assessment of Mental Instability and Sensation Seeking developed by Velichkov and Radoslavova. Before analysis, scoring direction was reviewed and negatively worded items were reverse-scored. Internal consistency was acceptable to good: α = .741 for sensation seeking, α = .719 for functional impulsivity, and α=.800 for dysfunctional impulsivity. Sensation seeking correlated positively with functional impulsivity (r = .221, p = .017), but not with dysfunctional impulsivity (r = .043, p = .645). The regression model was statistically significant, F(2,114) = 3.105, p =. 049, explaining 5.2% of the variance, with functional impulsivity making an independent contribution (β = .223, p = .016). No significant sex differences were found. Age group significantly differentiated sensation seeking, F(4,112) = 5.513, p < .001, η² = .165. The findings support a distinction between adaptive rapid responding and dysfunctional rashness. Because the design is cross-sectional, the observed relationships are interpreted as associations rather than causal effects.*

Keywords: *sensation seeking; functional impulsivity; dysfunctional impulsivity; age differences; regression analysis.*

1. Увод и актуалност на проблема

Търсенето на усещания и импулсивността са личностни характеристики, свързани с предпочитанието към новост, интензивна стимулация, скоростта на вземане на решения и начина, по който човек оценява непосредствените и отложените последствия от поведението си. Те често се разглеждат в общ контекст на риск и спонтанност, но психологичното им съдържание не е идентично. Особено важно е разграничението между бързата реакция, която е ефек-

тивна в ситуации с ограничено време, и прибързаната реакция, при която скоростта пречи на адекватната обработка на информацията.

Актуалността на проблема се определя от съвременната тенденция импулсивността да се разглежда като многомерна конструкция, а търсенето на усещания – като относително самостоятелна мотивационно-личностна тенденция. Изследванията през периода 2021–2025 г. показват, че различните фасети на импулсивността имат различни поведенчески и адаптивни последици и че връзката им с търсенето на усещания зависи от възрастта, социалния контекст и изискванията на конкретната среда (Ravert & Donnellan, 2021; Stoyanova & Ivantchev, 2021; Scherer et al., 2022; Wasserman et al., 2023; North et al., 2025).

Настоящото изследване разширява описателния и корелационния подход чрез проверка на независимия статистически принос на функционалната и дисфункционалната импулсивност към търсенето на усещания и чрез последващи сравнения между възрастовите групи. Това позволява да се прецени не само дали характеристиките са свързани, но и коя от двете форми на импулсивност запазва специфична връзка с търсенето на новост, когато другата се отчита едновременно. Практическото значение е свързано с по-прецизното разграничаване на адаптивната бързина от неадаптивната прибързаност при психологична оценка и интерпретация на рисково или динамично поведение.

2. Теоретична рамка и съвременни изследвания

2.1. Търсене на усещания като личностна тенденция

Конструктът „търсене на усещания“ е въведен от Marvin Zuckerman и описва тенденцията към търсене на нови, разнообразни, необичайни и интензивни преживявания. В българската психодиагностична традиция Величков и Радославова разработват културно адаптиран инструмент, в който търсенето на усещания се разглежда отделно от функционалната и дисфункционалната импулсивност. В оригиналната разработка търсенето на усещания е свързано с предпочитание към динамика, новост и определени форми на риск, но не се приема като непосредствен показател за девиантност или психопатология.

Съвременните изследвания подкрепят разглеждането на sensation seeking като самостоятелна характеристика, която може да

участва в различни модели на саморегулация. Scherer и съавтори (2022) включват моментното търсене на усещания като отделен компонент в модел на моментна саморегулация и установяват връзки с функционалната импулсивност. Това насочва към възможността стремежът към новост да се комбинира с ефективна мобилизация и бързо действие, а не задължително с нарушен контрол.

Поведенческите последствия на високото търсене на усещания са чувствителни към средата. North и съавтори (2025) показват в надлъжно изследване на млади възрастни, че импулсивността, търсенето на усещания и поведението на връстниците взаимодействат при прогнозиране на честотата на употреба на електронни цигари. Този тип данни подчертават, че личностната склонност не определя еднозначно поведението, а действа в контекст на конкретни социални възможности, норми и подкрепления.

2.2. Функционална и дисфункционална импулсивност

Dickman (1990) разграничава функционална и дисфункционална импулсивност. Функционалната импулсивност е склонност към бърза реакция в ситуации, в които скоростта е полезна и може да подобри изпълнението. Тя се свързва с решителност, активност, използване на неочаквани възможности и ефективно действие при ограничено време. Дисфункционалната импулсивност представлява бързо и недостатъчно обмислено поведение в ситуации, в които внимателното преценяване би било по-адаптивно; тя се асоциира с неорганизираност, пренебрегване на релевантни факти и недостатъчно предвиждане на последствията.

Разграничението е съществено, защото една и съща външна характеристика – например скоростта на решението – може да има различна психологична функция. При медицински персонал Stoyanova, Ivantchev и Giannouli (2021) установяват, че функционалната импулсивност е по-изразена от дисфункционалната и е потясно свързана с търсенето на усещания. Авторите свързват този профил с професионална среда, в която бързата и точна реакция може да има адаптивна стойност.

Ravert и Donnellan (2021) също подчертават, че търсенето на усещания има различен профил на връзки с благополучието спрямо други импулсивни характеристики. Това е аргумент срещу опростеното приравняване на всяко търсене на новост с дефицит

на самоконтрол. В съвременния подход се приема, че адаптивният или неадаптивният характер на бързата реакция се определя от съответствието между особеностите на ситуацията, целите на човека и качеството на обработката на информацията.

2.3. Взаимовръзки и независим статистически принос

Емпиричните зависимости между търсенето на усещания и импулсивността не са еднозначни. Stoyanova и Ivantchev (2021), изследвайки 764 млади лица на възраст 19 – 25 години, установяват положителни връзки между търсенето на усещания и двата вида импулсивност, както и директни и индиректни ефекти в общ модел. При други извадки връзката с функционалната импулсивност е по-ясно изразена. Тези различия предполагат, че възрастта, професионалната среда и социалният контекст могат да променят конфигурацията между личностните показатели.

Корелацията установява степента на съвместно изменение, но не показва дали дадена характеристика има независим статистически принос при едновременно отчитане на друга. Поради това множествената линейна регресия е полезно допълнение: тя позволява да се провери дали функционалната импулсивност остава свързана с търсенето на усещания при контрол върху дисфункционалната импулсивност и обратно. При напречен дизайн подобен анализ трябва да се интерпретира като статистическа предикция, а не като доказателство за причинно влияние.

2.4. Пол и възраст

Половите различия при търсенето на усещания и импулсивността варират между извадки и често са с малък размер на ефекта. Поради това е методологично по-коректно те да се проверяват емпирично, отколкото да се приемат като универсални. Неравномерният размер на половите групи също трябва да се отчита, тъй като може да намали прецизността на сравнението.

Възрастта има по-убедителна връзка с търсенето на новост и саморегулацията, но отделните компоненти не следват непременно еднаква траектория. Wasserman и съавтори (2023) показват възрастово променливи ефекти на стреса върху импулсивността и търсенето на усещания, а North и съавтори (2025) демонстрират, че и в младата зряла възраст връзките между личностни склонности и по-

ведение зависят от възрастта и социалната среда. В оригиналната българска разработка търсенето на усещания и дисфункционалната импулсивност са в отрицателна връзка с възрастта, което предоставя теоретичен ориентир, но не отменя необходимостта от конкретен анализ на настоящата извадка.

3. Методология на изследването

3.1. Цел

Целта е да се изследват взаимовръзките между търсенето на усещания, функционалната и дисфункционалната импулсивност, да се провери надеждността на скалите в настоящата извадка, да се оцени независимият статистически принос на двата вида импулсивност към търсенето на усещания и да се анализират различията според пола и възрастовата група.

3.2. Задачи

1. Да се представят съвременните теоретични виждания за търсенето на усещания и многомерната импулсивност.
2. Да се провери коректността на формирането на скалните оценки и вътрешната консистентност на трите скали в настоящата извадка.
3. Да се опишат равнищата на търсенето на усещания, функционалната и дисфункционалната импулсивност и да се установят корелациите между тях.
4. Да се провери независимият статистически принос на функционалната и дисфункционалната импулсивност към търсенето на усещания чрез множествена линейна регресия.
5. Да се проверят различията по пол и възрастова група чрез класически и устойчиви при неравномерни групи статистически процедури.
6. При значим възрастов ефект да се локализират конкретните междугрупови различия чрез Tukey HSD и резултатите да се интерпретират без причинни заключения.

3.3. Хипотези

- H1: Търсенето на усещания е положително свързано с функционалната импулсивност.
- H2: Търсенето на усещания е положително свързано с дисфункционалната импулсивност.
- H3: Функционалната импулсивност има по-силен и статистически значим независим принос към търсенето на усещания от дисфункционалната импулсивност.
- H4: Съществуват статистически значими различия между възрастовите групи по търсене на усещания.
- H5: Съществуват статистически значими различия между мъжете и жените поне по една от трите изследвани характеристики.

3.4. Обект на изследването

Обект на изследването са индивидуалнопсихологичните характеристики, свързани с търсенето на стимулация и с бързината и качеството на поведенческото реагиране.

3.5. Предмет на изследването

Предмет на изследването са взаимовръзките и независимият статистически принос между търсенето на усещания, функционалната и дисфункционалната импулсивност, както и различията в тези показатели в зависимост от пола и възрастовата група.

3.6. Изследвани лица

Анализирани са данни от 117 лица с валидни стойности за пола, възрастовата категория и трите психологични показателя. Мъжете са 30 (25,6%), а жените – 87 (74,4%). По възраст най-голяма е групата 20–30 години – 45 лица (38,5%), следвана от групата 30–50 години – 30 лица (25,6%). Останалите три категории са представени с кодове 3, 4 и 5 и включват съответно 28 (23,9%), 6 (5,1%) и 8 лица (6,8%). Тъй като към предоставените данни не са приложени текстовите етикети на тези три категории, те са запазени в анализа като кодирани групи и не им се приписват произволно конкретни възрастови интервали.

Таблица 1. Социодемографска характеристика на извадката

Показател	Категория	n	%
Пол	Мъже	30	25,6
Пол	Жени	87	74,4
Възраст	20 – 30 г.	45	38,5
Възраст	30 – 50 г.	30	25,6
Възраст	Група 3*	28	23,9
Възраст	Група 4*	6	5,1
Възраст	Група 5*	8	6,8

*Забележка. * Липсват текстови етикети на възрастови категории 3 – 5; кодовете са запазени без допълнително преименуване.*

3.7. Психодиагностичен инструментариум

Използван е „Метод за оценка на психична неустойчивост и търсене на усещания“ на Ангел Величков и Мария Радославова. Методът съдържа 79 дихотомни позиции („да/не“), чрез които се формират три скали: търсене на усещания, функционална импулсивност и дисфункционална импулсивност. Концептуално инструментът стъпва върху модела на Zuckerman за търсене на усещания и разграничението на Dickman между функционална и дисфункционална импулсивност. Преди статистическата обработка беше извършена техническа проверка на посоката на кодиране. Отрицателно формулираните позиции, насочени противоположно на съответния конструкт, бяха реверсирани преди формирането на сумарните оценки.

Надеждността беше изчислена върху настоящите 117 участници. Получени са $\alpha = 0{,}741$ за „Търсене на усещания“, $\alpha = 0{,}719$ за „Функционална импулсивност“ и $\alpha = 0{,}800$ за „Дисфункционална импулсивност“, което показва приемлива до добра вътрешна консистентност. Особено съществена е проверката на функционалната импулсивност: след реверсиране на отрицателно формулираните позиции 20, 54 и 62 α се повишава от 0,157 до 0,719, което потвърждава необходимостта скалните оценки да се изчисляват в единна посока.

3.8. Статистическа обработка

Използвани са честотни разпределения, описателна статистика, α на Cronbach, коефициент на линейна корелация на Pearson, едно-

факторен дисперсионен анализ, Welch ANOVA при неравномерни групи, Tukey HSD за последващи сравнения и множествена линейна регресия по метода Enter. Основният регресионен модел включва функционалната и дисфункционалната импулсивност като предиктори на търсенето на усещания. Нивото на статистическа значимост е $\alpha = 0,05$. За междугруповите анализи е изчислен η^2.

Проверени са основните предпоставки на анализите. Тестовете на Levene не показват значима хетерогенност на дисперсиите. За основния регресионен модел остатъците не се отклоняват значимо от нормалното разпределение (Shapiro–Wilk $p = 0,556$; Jarque–Bera $p = 0,422$), не се установява хетероскедастичност (Breusch–Pagan $p = 0,904$), тестът RESET не показва нарушение на линейната спецификация ($p = 0,725$), а VIF $\approx 1,00$ изключва проблемна мултиколинеарност. Максималната Cook's distance е 0,064. Поради напречния дизайн регресионните коефициенти се интерпретират като статистически принос и асоциация, а не като причинна посока.

4. Резултати, анализ и интерпретация

4.1. Описателни показатели

Таблица 2. Описателна статистика на изследваните характеристики

Показател	N	Min	Max	M	SD
Търсене на усещания	117	3,00	20,00	11,87	4,08
Функционална импулсивност	117	0,00	10,00	6,04	2,56
Дисфункционална импулсивност	117	2,00	18,00	6,68	3,64

Забележка. M = средна стойност; SD = стандартно отклонение.

След коригирането на посоката на оценяване средната стойност за търсене на усещания е M = 11,87 (SD = 4,08; диапазон 3 – 20), за функционалната импулсивност M = 6,04 (SD = 2,56; диапазон 0 – 10), а за дисфункционалната импулсивност M = 6,68 (SD =3,64; диапазон 2–18). Най-голяма относителна вариативност се наблюдава при дисфункционалната импулсивност. Описателните показатели показват достатъчно разсейване на резултатите за последващ корелационен и междугрупов анализ.

4.2. Корелации между трите характеристики

Таблица 3. Корелации на Pearson

Двойка показатели	r	p	Интерпретация
Търсене на усещания – функционална импулсивност	0,221	0,017	Слаба положителна, значима
Търсене на усещания – дисфункционална импулсивност	0,043	0,645	Практически липсваща, незначима
Функционална – дисфункционална импулсивност	-0,053	0,570	Слаба отрицателна, незначима

Забележка. N=117; двустранни тестове.

Търсенето на усещания е статистически значимо и положително свързано с функционалната импулсивност, r = 0,221, p = 0,017. Връзката е слаба и обяснява приблизително 4,9% обща вариация ($r^2 \approx 0,049$), поради което H1 се подкрепя, но ефектът не трябва да се преувеличава. Корелацията между търсенето на усещания и дисфункционалната импулсивност е r = 0,043, p = 0,645 и не подкрепя H2. Между функционалната и дисфункционалната импулсивност също не се установява значима връзка, r = -0,053, p = 0,570. Резултатът подкрепя разграничаването на адаптивната бързина на реагиране от неефективната прибързаност.

4.3. Независим статистически принос на функционалната и дисфункционалната импулсивност

Таблица 4. Множествена линейна регресия с търсене на усещания като зависима променлива

Предиктор	B	SE	β	t	p
Константа	9,307	1,202	–	7,743	< 0,001
Функционална импулсивност	0,356	0,146	0,223	2,447	0,016
Дисфункционална импулсивност	0,062	0,103	0,055	0,601	0,549

Модел: $R = 0,227$; $R^2 = 0,052$; коригирано $R^2 = 0,035$; $F(2,114) = 3,105$; $p = 0,049$.

Общият модел достига статистическа значимост и обяснява 5,2% от вариацията в търсенето на усещания. При едновременно включване на двата предиктора функционалната импулсивност

има значим независим статистически принос, B = 0,356, β = 0,223, p = 0,016. Дисфункционалната импулсивност не допринася значимо, B = 0,062, β = 0,055, p = 0,549. Следователно H3 се подкрепя. Размерът на обяснената вариация обаче е малък, което показва, че търсенето на усещания зависи и от други личностни и контекстуални фактори, които не са включени в модела.

Диагностичните проверки подкрепят приложимостта на основния модел: остатъците са приблизително нормално разпределени, не се установяват хетероскедастичност и проблемна мултиколинеарност, а нито един отделен случай не упражнява критично влияние върху оценките. Следователно статистическата значимост на модела не изглежда резултат от очевидно нарушение на основните регресионни предпоставки. Поради напречния дизайн обаче моделът не установява, че функционалната импулсивност причинява търсенето на усещания.

4.4. Различия по пол

Таблица 5. Различия според пола

Показател	F(1,115)	p	η^2	Извод
Търсене на усещания	1,408	0,238	0,012	Незначима разлика
Функционална импулсивност	0,784	0,378	0,007	Незначима разлика
Дисфункционална импулсивност	0,638	0,426	0,006	Незначима разлика

Не се установяват статистически значими различия между мъжете и жените по нито една от трите характеристики: търсене на усещания F(1,115) = 1,408, p = 0,238; функционална импулсивност F(1,115) = 0,784, p = 0,378; дисфункционална импулсивност F(1,115) = 0,638, p = 0,426. Тестовете на Levene са незначими, а Welch сравненията водят до същия извод. Следователно H5 не се подкрепя. Неравномерният брой мъже и жени не създава видимо нарушение на дисперсиите, но ограничава чувствителността за откриване на малки полови ефекти.

4.5. Различия според възрастовата група и последващи сравнения

Таблица 6. Различия според възрастовата група

Показател	F(4,112)	p	η^2	Извод
Търсене на усещания	5,513	< 0,001	0,165	Значим ефект
Функционална импулсивност	1,439	0,226	0,049	Незначим ефект
Дисфункционална импулсивност	0,364	0,834	0,013	Незначим ефект

Възрастовата група има статистически значим ефект върху търсенето на усещания, $F(4,112) = 5,513$, $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,165$. Welch ANOVA потвърждава резултата, $FWelch(4,24,00) = 5,540$, $p = 0,003$, което показва, че ефектът не е артефакт на неравномерната численост на групите. H4 се подкрепя. За функционалната импулсивност ефектът не е значим, $F(4,112) = 1,439$, $p = 0,226$, $\eta^2 = 0,049$, както и за дисфункционалната импулсивност, $F(4,112) = 0,364$, $p = 0,834$, $\eta^2 = 0,013$.

Таблица 7. Средни стойности по възрастови групи и значими Tukey HSD сравнения

Възрастова група	n	Търсене на усещания M	Функц. импулсивност M	Дисфункц. импулсивност M
20 – 30 г.	45	13,31	5,98	7,11
30 – 50 г.	30	12,67	6,90	6,53
Група 3*	28	9,29	5,64	6,07
Група 4*	6	10,83	5,50	6,67
Група 5*	8	10,63	5,00	6,88

*Забележка. * Липсва текстов етикет на групата. При търсене на усещания Tukey HSD установява значими разлики между 20 – 30 г. и група 3 (MD = 4,03; p < 0,001), както и между 30 – 50 г. и група 3 (MD = 3,38; p = 0,009). Останалите двойки не се различават значимо. Поради липсата на етикет на група 3 не се прави предположение за конкретния ѝ възрастов интервал.*

Последващите сравнения локализират общия възрастов ефект: кодирана група 3 има по-ниско средно търсене на усещания от гру-

пите 20 – 30 и 3 0– 50 години. Разликите между група 3 и кодирани групи 4 и 5 не са значими, както не е значима и разликата между двете изрично назовани групи 20 – 30 и 30 – 50 години. Тъй като възрастовият интервал на група 3 не е известен, резултатът не трябва да се превръща в твърдение за конкретна възрастова посока извън наличното кодиране.

5. Дискусия

Основният резултат е наличието на слаба, но статистически надеждна положителна връзка между търсенето на усещания и функционалната импулсивност. След коректното реверсиране на отрицателно формулираните позиции връзката остава значима, а скалата за функционална импулсивност достига приемлива вътрешна консистентност. Това е важно, защото показва, че ефектът не се дължи на смесване на противоположно кодирани позиции. Резултатът е съвместим със съвременни изследвания, в които търсенето на новост се свързва с бързо и адаптивно действие в определени контексти (Stoyanova et al., 2021; Scherer et al., 2022).

Дисфункционалната импулсивност не е значимо свързана с търсенето на усещания и не добавя независим принос в основния регресионен модел. Това разграничение е теоретично съществено: стремежът към нови и интензивни преживявания не трябва автоматично да се приравнява с неорганизираност, недостатъчно обмисляне или невъзможност за предвиждане на последствията. Липсата на значима връзка в настоящата извадка се различава от някои резултати при млади възрастни и показва вероятна зависимост от възрастта, средата и характеристиките на извадката.

Регресионният модел подкрепя същата структура, но обяснената вариация е малка. Функционалната импулсивност запазва независима асоциация с търсенето на усещания при едновременно отчитане на дисфункционалната импулсивност, докато последната не е значим предиктор. Това не установява причинна посока. Покоректно е да се приеме, че функционалната бързина и ориентацията към новост образуват частично припокриваща се личностна конфигурация, без да са идентични конструкти.

Липсата на значими полови различия се запазва и след устойчиви на неравномерна численост проверки. Това повишава увереността, че получените резултати не са просто следствие от съотно-

шението 30 мъже към 87 жени. Въпреки това по-малката мъжка подгрупа намалява статистическата мощност за откриване на малки ефекти, поради което резултатът следва да се формулира като липса на доказана разлика в настоящата извадка, а не като доказателство за пълно равенство между половете.

Най-изразеният междугрупов резултат е възрастовият ефект върху търсенето на усещания. Както класическият ANOVA, така и Welch ANOVA показват статистическа значимост, а Tukey HSD локализира разликите между кодирана група 3 и двете обозначени групи 20 – 30 и 30 – 50 години. Резултатът е съвместим с идеята за възрастова изменчивост на търсенето на стимулация, но липсата на текстов етикет на група 3 не позволява да се формулира конкретна възрастова траектория. За двата вида импулсивност възрастовите различия остават незначими.

В теоретичен план резултатите подкрепят многомерното разбиране за импулсивността. Функционалната импулсивност се очертава като характеристика, свързана с адаптивната динамичност и своевременното действие, докато дисфункционалната импулсивност описва различна тенденция към прибързано и недостатъчно обмислено поведение. Психометричната проверка в настоящата извадка допълнително показва колко важно е отрицателно формулираните позиции да бъдат кодирани в правилната посока преди съдържателна интерпретация.

6. Ограничения на изследването

Неравномерната численост на половите и възрастовите групи е адресирана чрез Welch процедури и резултатите остават същите по същество. Въпреки това извадката от 117 лица остава сравнително ограничена и е небалансирана по пол, което намалява чувствителността към малки ефекти и ограничава генерализирането.

Освен това остават две съществени ограничения, които не могат да бъдат отстранени ретроспективно. Първо, в базата данни липсват текстовите етикети на възрастови групи 3, 4 и 5; затова значимите последващи сравнения се представят чрез кодовете им без предположение за конкретни възрастови интервали. Второ, дизайнът е напречен и позволява установяване на асоциации, но не и на причинно-следствени отношения.

7. Заключение

Получените резултати подкрепят концептуалното разграничаване между търсенето на усещания, функционалната и дисфункционалната импулсивност. След психометрична и статистическа проверка се установява, че ориентацията към новост и интензивна стимулация е свързана преди всичко с функционалната форма на бързо реагиране. Дисфункционалната прибързаност не показва аналогична връзка и не добавя независим статистически принос към модела.

Възрастовите различия са специфични за търсенето на усещания, докато полът не диференцира значимо изследваните показатели. Резултатите не дават основание за причинни твърдения, но показват, че бързината на реагиране не следва да се оценява еднозначно като неблагоприятна характеристика. Психологичният ѝ смисъл зависи от това дали тя е функционално съобразена със ситуацията или представлява неефективна прибързаност. Това разграничение е важно както за теорията на личността, така и за приложната психологична оценка.

Литература

Dickman, S. J. (1990), "Functional and dysfunctional impulsivity: Personality and cognitive correlates", Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 58, No. 1, pp. 95–102. https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.1.95

North, C., Pasch, K. E., Pinedo, M., Wilkinson, A. V. & Loukas, A. (2025), "Longitudinal associations of impulsivity, sensation-seeking, and peer e-cigarette use on the frequency of e-cigarette use across young adulthood", Prevention Science, Vol. 26, No. 5, pp. 760–772. https://doi.org/10.1007/s11121-025-01811-0

Радославова, М. & Величков, А. (2005), Методи за психодиагностика, Пандора Прим, София. [Radoslavova, M. & Velichkov, A. (2005), Metodi za psihodiagnostika, Pandora Prim, Sofia.]

Ravert, R. D. & Donnellan, M. B. (2021), "Impulsivity and sensation seeking: Differing associations with psychological well-being", Applied Research in Quality of Life, Vol. 16, No. 4, pp. 1503–1515. https://doi.org/10.1007/s11482-020-09829-y

Scherer, E. A., Kim, S. J., Metcalf, S. A., Sweeney, M. A., Wu, J., Xie, H., Mazza, G. L., Valente, M. J., MacKinnon, D. P. & Marsch, L.

A. (2022), "Momentary self-regulation: Scale development and preliminary validation", JMIR Mental Health, Vol. 9, No. 5, e35273. https://doi.org/10.2196/35273

Stoyanova, S. & Ivantchev, N. (2021), "Associations among functional and dysfunctional impulsivity: Direct and indirect effects on sensation seeking in youth (19–25 years old)", Psychological Thought, Vol. 14, No. 1, pp. 115–149. https://doi.org/10.37708/psyct.v14i1.551

Stoyanova, S., Ivantchev, N. & Giannouli, V. (2021), „Functional, dysfunctional impulsivity and sensation seeking in medical staff", Psychiatria Danubina, Vol. 33, Suppl. 10, pp. 25–29.

Wasserman, A. M., Wood, E. E., Mathias, C. W., Moon, T. J., Hill-Kapturczak, N., Roache, J. D. & Dougherty, D. M. (2023), „The age-varying effects of adolescent stress on impulsivity and sensation seeking", Journal of Research on Adolescence, Vol. 33, No. 3, pp. 1011–1022. https://doi.org/10.1111/jora.12854